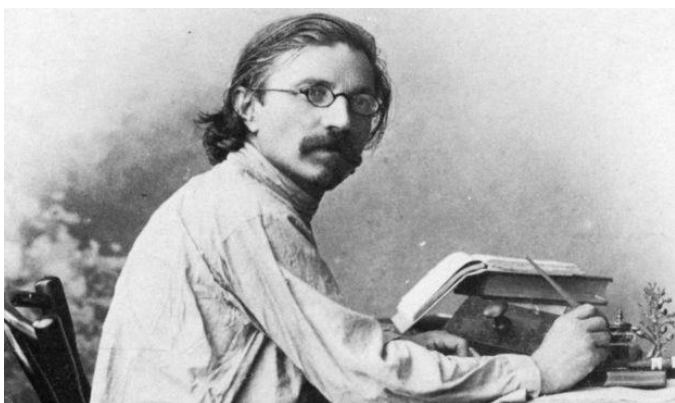

Scrisul evreiesc în timpul războiului

EDWARD SEROTTA

"Oricât de rău ar merge lucrurile, trebuie să continui să trăiești, chiar dacă asta te omoară." - Sholem Aleichem

Deoarece călătoream prin Ucraina pentru a aduce un omagiu scriitorilor evrei și orașelor în care au lucrat, aveam două în minte pentru Kiev. Unul este, fără îndoială, cel mai faimos scriitor idiș dintre toți, **Sholem Aleichem**, ale cărui povești definesc practic experiența evreiască est-europeană din ultimii ani ai secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Celălalt este **Katja Petrowskaja**, care s-a născut la Kiev în 1970, a emigrat în Germania în ultimul an al secolului al XX-lea, iar în 2014 a publicat o cronică de familie, *Poate Esther*, care a obținut o mulțime de premii internaționale și a fost tradusă în peste 20 de limbi.

Între anii în care Sholem Aleichem a părăsit Ucraina la începutul secolului al XX-lea și Katja Petrowskaja s-a stabilit la Berlin la sfârșitul acestuia, evreilor din această țară li s-au întâmplat multe lucruri, cele mai multe dintre ele îngrozitoare dincolo de orice imaginație. Faptul că, la două decenii de la începutul următorului secol, 73% dintre alegătorii ucraineni ar alege un comediant evreu ca președinte nu face lucrurile mai puțin complicate, în timp ce președintele Rusiei a răcnit și a vociferat că Ucraina este condusă în prezent de homosexuali antisemiți drogați și molestatori de copii. Nu se poate ca toți să aibă dreptate.

I. Kievul lui Sholem Aleichem

Am ajuns la Kiev târziu, într-o seară de săptămână din septembrie, după ce petrecusem o zi în orașul Zaporizhzhia, aflat în prima linie a frontului, unde m-am întâlnit cu liceeni și studenți care au un club de istorie evreiască. Am dormit într-un hotel preferat de lucrătorii internaționali din domeniul ajutorului umanitar (a se citi: ieftin), iar dimineața m-am plimbat pe bulevardul Shevchenka.

În centrul orașului Kiev, unde chiar și în timp de război traficul se mișcă ca un noroi în jurul hotelurilor de cinci stele, al blocurilor de birouri de sticlă și al clădirilor vechi restaurate cu eleganță, am găsit un centru comercial deosebit de strălucitor, cu chiriași precum Dolce & Gabbana, Chanel, Yves Saint Laurent și Tiffany. În mijlocul tuturor acestor bijuterii se aflau intrările la două muzee: o galerie de artă contemporană numită după omul de afaceri și filantropul Viktor Pinchuk și Muzeul Sholem Aleichem.

Știam ce mă aștepta, deoarece Jonathan Brent, directorul YIVO, Institutul Evreiesc de Cercetare din New York, vizitase muzeul

În 2011 și vorbise despre el pe video. El a fost, aveam să văd în curând, pe bună dreptate, mai puțin impresionat.

Muzeul Sholem Aleichem

Muzeul nu este rău dacă vă plac păpușile mici purtând haine ortodoxe, dar ceea ce a făcut ca vizita să merite a fost **Rafael Litwin**, curatorul muzeului, care a început prin a spune că în 1888, Sholem Aleichem a locuit chiar aici, deși clădirea originală a dispărut de mult, iar străzile au fost lărgite și redirectionate.

Rafael, mi-a spus că scriitorul numit *Mark Twain* evreul s-a născut în 1859 sub numele de Sholem Rabinovitch în shtetl-ul Peryaslav, la aproximativ 85 de kilometri sud de Kiev. După ce mama sa a murit în 1872, el și fratele său au locuit cu bunicii lor în Bohuslav, în apropiere, înainte de a se întoarce la Peryaslav, unde Rabinovitch a terminat școala în 1876 și a fost angajat ca meditator pentru fiica unui om bogat. Familia a locuit pe o moșie imensă în afara Bohuslavului.

Când Loyeff și-a dat seama că meditatorul de 21 de ani pe care îl angajase cu trei ani mai devreme și fiica sa Olga, în vârstă de 16 ani, se iubeau, Loyeff i-a lăsat un plic cu bani

lui Rabinovitch și l-a trimis pe băiat la plimbare.

Sholem s-a mutat la Kiev și a obținut un loc de muncă la un avocat, unde a fost rapid înșelat. Ar fi trebuit să-și urmeze propriul sfat, pe care l-am găsit în autobiografia sa, Din târg: "Dacă ți-e frică de lupi, nu te duce în pădure."

În 1883, el și Olga s-au căsătorit, iar tatăl ei i-a invitat pe tânărul cuplu să se mute pe proprietatea familiei. În curând au avut primul dintre cei șase copii. Acesta a fost, de asemenea, anul în care Rabinovitch a lansat prima sa povestire în idiș, "Două pietre", pe care a publicat-o sub un nou nume: Sholem Aleichem, care în ebraică înseamnă "ce mai faci". Numele avea să rămână.

Când tatăl Olgăi a murit în 1885, nu a avut moștenitori de sex masculin și i-a lăsat totul ei. Dar legea rusă o obliga să i le predea soțului ei. Potrivit biografiei pline de viață a lui Jeremy Dauber, *The Worlds of Sholem Aleichem*, moștenirea ar fi fost de 2,6 milioane de dolari în dolari din 2010 (anul în care Dauber și-a publicat biografia). Sholem Aleichem a avut nevoie de cinci ani pentru a duce această avere la ruină, a declara faliment și a se ascunde de creditori. "A pierdut destul de mult jucând la bursă", a spus Rafael.

Între anii în care Sholem Aleichem a părăsit Ucraina la începutul secolului al XX-lea și Katja Petrowskaja s-a stabilit la Berlin la sfârșitul acestuia, evreilor din Ucraina li s-au întâmplat multe lucruri, cele mai multe dintre ele îngrozitoare dincolo de orice închipuire.

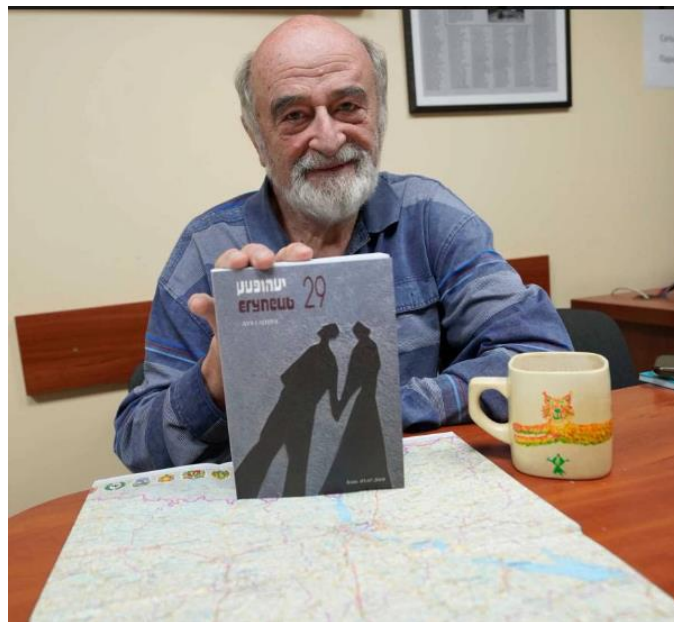
Familia și-a pierdut apartamentul bine capitonat din centrul Kievului și s-a mutat la Odessa în 1890. Olga, care avusese o anumită pregătire ca dentist, a înființat o clinică ilegală în casa lor, în timp ce Sholem

Alechem și-a petrecut următorul deceniu scriind povești care au făcut înconjurul lumii vorbitoare de idiș.

Când pogromurile au măturat Ucraina în 1905, familia lui Sholem Alechem s-a mutat în America. A avut probleme și în New York, a spus Rafael. "În New York, a fost primit ca un erou și a vrut să intre în industria cinematografică, dar partenerii săi l-au înșelat". Sprâncenele lui Rafael s-au ridicat, apoi s-au coborât. "După cum am spus, avea probleme cu banii."

Sholem Alechem s-a întors în Europa în 1908 și a călătorit pe continent, susținând spectacole individuale, în timp ce a continuat să publice. A contractat tuberculoza care avea să-l ucidă și a intrat și ieșit din spitale până când s-a simțit suficient de bine pentru a se întoarce la New York în 1914. Epuizat, chinuit și dependent de banii altora, s-a mutat în Harlem și apoi, mai târziu, în Bronx.

După ce Rafael mi-a arătat o vitrină de sticlă plină de broșuri, ziare și cărți scrise de Sholem Alechem, am plecat, dorindu-mi ca Rafael și colegii săi să găsească ceva mai multe fonduri. Dumnezeu știe că le-ar prinde bine. Și poate câteva păpuși mai puțin. Dacă sunteți în căutarea unor mașini de scris manuale în ebraică, am exact persoana pe care trebuie să o întâlniți. Am luat metroul până în fostul cartier evreiesc, în prezent hipster, Podil (Podol în rusă). M-am îndreptat spre un labirint de clădiri de lângă Universitatea din Kiev și am intrat în birourile de la subsolul Centrului Judaica, o organizație cu o arhivă de scriitori evrei ucraineni, o colecție ciudată de mașini de scris manuale în limbile ucraineană, rusă și ebraică și o ramură editorială incredibil de productivă, inclusiv o publicație anuală foarte respectată, **Yehupitz**, numele dat de Sholem Alechem pentru Kiev.

Leonid Finberg, cu un volum din "Yehupitz", publicația anuală editată de Centrul Judaica

Directorul este **Leonid Finberg**, un istoric în vârstă de 70 de ani, care a lucrat la proiecte culturale evreiești încă dinainte de căderea comunismului și de independența Ucrainei în 1991. Alături de Leonid și de mine a fost prezentă una dintre doctorandele sale, Anna Umanska, a cărei lucrare de doctorat se referă la Kultur-Lige evreiască din Ucraina, o instituție care nu a avut un final fericit în primii ani ai domniei lui Stalin.

Leonid a spus că Sholem Alechem a fost hotărât să înființeze o editură în idiș la sfârșitul anilor 1880. A început să comande lucrări de la scriitori renumiți, îi plătea generos și își publica propriile cărți, precum și articole în serie în ziarurile idiș. Și credea cu tărie că idiș nu era doar limba evreilor săraci. Era o limbă bună pentru literatură.

Problema era că, deși majoritatea evreilor vorbeau idiș între ei, își cumpărau cărțile în rusă și ebraică. Acest lucru a contribuit la distrugerea averii lui Sholem Alechem.

Leonid a spus că, în ciuda dificultăților financiare, Sholem Aleichem și Olga au reușit totuși să își petreacă verile în orașul-stațiune Boyarka, nu departe de Kiev, pe care el l-a supranumit Boiborik în ficțiunea sa. Aici a întâlnit un bărbat care le livra familiei laptele în fiecare dimineață. Ceea ce l-a făcut să se gândească ...

Prima dintre poveștile lui *Tevye Lăptarul* a apărut în 1894 și avea să continue timp de aproape un deceniu. Pentru cei care nu au citit geniala traducere din 1996 a lui Hillel Halkin, merită investiția de câteva ore. Iar pentru cei obișnuiți cu schmaltzul din "Scripcarul pe acoperiș", vor afla cât de sumbre erau de fapt aceste povești. Este marca Sholem Aleichem: parte comedie, parte tragedie. Adesea într-un singur paragraf.

Sholem Rabinovitch și-a lansat prima povestire în idiș, "Două pietre", pe care a publicat-o cu un nou nume: Sholem Aleichem, care în ebraică înseamnă "ce mai faci". Numele avea să rămână.

Sholem Aleichem a murit la New York în mai 1916 și, mai puțin de doi ani mai târziu, Rusia se retrăgea din Primul Război Mondial. Cu toate acestea, nici în cele mai nebunești coșmaruri ale sale, nu și-ar fi putut imagina că între 1918 și 1921, în timp ce polonezii, ucrainenii și rușii se luptau pentru control, poate chiar 100.000 de evrei - și vorbim exclusiv de familia evreiești neînarmate - vor fi măcelăriți.

Cu cea mai mare parte a Ucrainei aflată acum în Uniunea Sovietică, sinagogile, ca și bisericile, au fost închise, multe au fost distruse, în timp ce școlile evreiești puteau exista doar dacă nu predau nimic despre religie sau ebraică.

În 1932, Stalin a aruncat iadul asupra tuturor ucrainenilor în timpul Holodomorului, marea foamete, care a ucis între 3 și 4 milioane de ucraineni, deși unii istorici cred că numărul este mult mai mare.

Apoi a urmat cel de-al Doilea Război Mondial și Holocaustul. Cifra pe care am văzut-o folosită cel mai des este că între 1,5 și 1,6 milioane de evrei au fost uciși pe teritoriul Ucrainei de astăzi. Majoritatea au fost împușcați de către germani cu sprijinul și asistența unor auxiliari ucraineni locali.

În ceea ce privește Kievul în sine, Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA afirmă că în Kiev erau 160.000 de evrei înainte ca germanii să invadeze în iunie 1941, iar aproximativ 100.000 au fugit spre est.

Poate că până la 60.000 de evrei se aflau în Kiev la 26 septembrie 1941, când germanii și-au încheiat ocupația. Aceștia i-au chemat apoi pe evreii din oraș la punctele centrale de colectare, iar trei zile mai târziu, pe 29 și 30 septembrie, 33.771 de evrei au fost conduși în vasta râpă de la marginea orașului, Babi Yar (Babyn Yar în ucraineană), unde au fost împușcați de SS, de unitățile de poliție germane și de auxiliarii ucraineni. Se estimează că alte 60.000 de victime - romi, evrei, comuniști - vor fi împușcate și aruncate aici înainte ca germanii să fugă în decembrie 1943.

Via Max Tzinman- sursa:

<https://www.tabletmag.com/sections/arts-letters/articles/jewish-writing-during-wartime>

traducere AG

